

ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

УДК 340. 130

*Якусик Д. В.
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка*

“КВАЗІЗАКОНИ” ЯК ОДНА З ПРИЧИН ВИНИКНЕННЯ ЮРИДИЧНИХ КОЛІЗІЙ

Аналізується одна з актуальних і найбільш гострих проблем сучасної законодавчої системи – проблема юридичних колізій. З позицій філософії права і системного аналізу юридична колізія розглядається як проблемне явище, що порушує нормальне функціонування системи нормативних правових актів у системі права. Особлива увага приділена визначенню понять юридичної колізії і “квазізакону”. У науковій розвідці відображено причини виникнення юридичних колізій через новий юридичний феномен – “квазізакон”.

Ключові слова: “квазізакон”, колізія, юридична колізія, нормативно-правовий акт, система права.

Гармонізація законодавства України, на нашу думку, полягає не тільки у його зовнішній функції (після підписання Україною Угоди про партнерство та співробітництво з Європейськими співтовариствами та їхніми державами-членами у 1994 році [1]) – відповідності до норм міжнародного права, але й у внутрішній злагодженості. Одним із принципів розвитку й удосконалення системи нормативно-правових актів є принцип системності й узгодженості. Немає сумнівів, що він не може бути втілений у життя без подолання колізійності законодавства. Тому зменшення колізійності, безумовно, стає важливим завданням для прагнення України до ідеалу структурного аспекту системи права як діючого права у цілому.

Актуальність теми дослідження полягає у відсутності науково-правових поглядів щодо юридичної категорії “квазізакон” як однієї з причин виникнення юридичних колізій. На даний час серед національних досліджень юридичних колізій відсутні наукові позиції щодо категоріального апарату нормативно-правових актів, які суперечать між собою.

Науково-правовий аналіз проблем колізій у законодавстві України здійснювався багатьма вітчизняними вченими. Серед них варто назвати Л. Горбунову, Ю. Коцан, Д. Лилака, О. Майстренка, А. Мірошніченка, С. Погребняка, О. Скакун, Ю. Тихомірова, О. Ющика та ін., які слугували фундаментальною базою для подальшого дослідження поставлених питань.

Цілями і задачами статті є дослідження юридичних колізій у законодавстві України в ключі “квазізаконів”. Новизна роботи полягає в тому, що у даній науковій розвідці здійснена спроба показати причини виникнення колізій у національному законодавстві через концепт суперечностей між нормативно-правовими актами, один з яких можна віднести до правового феномену – “квазізакону”.

Закони не завжди узгоджуються між собою, а також з іншими правовими актами.

Досвід діяльності Конституційного Суду України свідчить про непоодинокі факти невідповідності положень окремих законів Конституції України. Причини недостатньої якості законів у цілому зумовлені як суб'єктивними, так і об'єктивними факторами. Суб'єктивними факторами є: слабе теоретико-методичне, фінансово-матеріальне та інформаційне забезпечення законодавчої діяльності, нехтування науковими основами її здійснення, відсутність законодавчого регулювання правотворчих процедур.

На цьому етапі розвитку теоретичних засад юридичної науки, все менше самостійних думок щодо оцінки нормативно-правових актів, що перебувають у колізії між собою.

Для реалізації поставлених цілей даної наукової розвідки, наведемо визначення поняттям “колізія” та “юридична колізія”. У великому тлумачному словнику сучасної української мови вказано, що колізія – це “зіткнення протилежних поглядів, прагнень, інтересів; розходження змісту двох або більше формально діючих нормативних актів” [2, с. 554]. А “юридична колізія”, на думку О. Скакун, це “загальний термін, яким визначаються формальні суперечності або розбіжності усередині юридичної системи держави, що породжені уповноваженими суб'єктами нормотворчості, правозастосування, правотлумачення та заважають злагодженому її функціонуванню [3, с. 432]. Тобто до “суперечностей”, про які пише авторка, можна віднести і розбіжності між різними нормативно-правовими актами однакової юридичної сили.

У науковій і навчальній літературі термін “юридична колізія” вживається як у вузькому значенні (винятково як внутрішня, або формальна, суперечність у правовій системі), так і у широкому значенні (у цьому випадку терміном “юридична колізія” позначають суперечності обох видів – як матеріальні, так і формальні).

Прикладом широкого підходу є визначення Ю. Тихоміровим юридичної колізії як суперечності між існуючими правовими актами й інститутами, правопорядком та намірами і діями щодо їх зміни, визнання або відторгнення [4, с. 4].

Як справедливо зауважує відомий правник В. Перевалов, у такому широкому трактуванні колізія розуміється не тільки як формально-юридична суперечність, але і як суперечність, що виникає в поведінкових аспектах правовідносин (оцінка, ставлення до законодавчих актів, суперечність соціальних інтересів, виражених у праві тощо). Він вважає, що подібне трактування юридичної колізії має як позитивну, так і негативну сторони [5, с. 144].

На наш погляд, варто погодитися з В. Переваловим, який вказує на недолік вищенаведеного визначення. На його підставі будь-який соціальний конфлікт, що виник у сферах, хоч подекуди урегульованих правом, можна віднести до юридичної колізії. [5, с. 145].

Вчений-юрист А. Мірошніченко вважає “синонімами терміну “юридична колізія” є поняття “колізія законодавства”, “колізія нормативних актів”, “колізія правових актів”, “правова колізія”, “колізійність законодавства”, “колізія законів” тощо [6, с. 9].

З'ясувавши основні підходи науковців до терміну “юридична колізія”, перейдемо до окреслення актів між якими виникають колізії. Нормативні акти (як акти верховної державної влади) фігурують у багатьох правових системах у різноманітних формах, які, дослідник О. Ющик зводить до трьох видів: а) конституційні закони; б) ординарні

(звичайні) закони; в) субститутні законодавчі акти, або “квазізакони” [7, с. 12]. Усі названі види законів становлять сукупність законодавчих актів держави.

Нинішній суддя Конституційного Суду України Д. Лилак, не даючи визначення поняттю “квазізакон”, відносить їх до системи законодавства нинішньої України та виділяє 4 групи: 1) Декрети Кабінету Міністрів України, які він приймав з грудня 1992 року до 21 травня 1993 року; 2) Укази Президента України, прийняті ним на підставі пункту 4 Перехідних положень Конституції України протягом трьох років після набрання нею чинності з економічних питань, що не були врегульовані законами; 3) Рішення Конституційного Суду України з питань офіційного тлумачення Конституції і законів України; 4) Міжнародні договори, ратифіковані Україною [8, с. 145-146].

У національній юридичній літературі визначення поняття “квазізакон” відсутнє взагалі. Частіше зустрічаються словосполучення “ніби закон”, “нормативно-правовий акт, що має силу закону” тощо. Ми спробуємо дати визначення “квазізакону” як видовому поняттю, адже саме ця правова категорія є об’єктом дослідження.

Звернувшись до Великого тлумачного словника сучасної української мови, ми можемо побачити зміст слова “квазі”. Так, “квазі” – це перша частина складних слів, що значенням відповідає прикметникам несправжній, уявний, наприклад: квазівчення, квазіфахівець і т. д.” [2, с. 531]. Також тлумачний словник має ще декілька значень слів, які пов’язані з частиною “квазі”. Таким чином, словник вказує, що “квазідержави - це особливий вид суб’єктів міжнародного права, які мають деякі ознаки держав, але не є такими в загальноприйнятому значенні” [2, с. 531]. Тож, ми вважаємо, що “квазізакон” - це “вид нормативно-правового акту, який має юридичну силу закону, не будучи ним або сам закон, який не має юридичних ознак закону” [9, с. 291] та може суперечити іншим рівним за юридичною силою правовим актам.

Розглядаючи колізію законів, А. Черданцев пише: “при колізії є два закони, що мають певні відмінності у змісті, але поширюються на одні й ті самі фактичні ситуації [10, с. 43]. За такою аналогією ми можемо думати про законодавчий дефект більш широко. При колізії законів, що, зрозуміло, мають рівну юридичну силу, один з них повинен бути скасований або визнаний нечинним, однак при їх одночасній дії, один з цих законів можна назвати “квазізаконом”. Пояснюючи вказану думку, зазначимо, що будь-яка система права має на меті рухатись до правового ідеалу регулювання суспільних відносин¹. При одночасній дії двох законів, які регулюють однакові суспільні відносини по різному, ми можемо уявляти, що один з них “квазізакон”, бо правовий ідеал системи права держави, виключає різне регулювання відносин рівнозначними за юридичною силою нормативними актами.

Розвиваючи проблематику дослідження, варто погодитися з думкою Д. Лилака, який зауважує, що “суперечність можлива не лише між нормативними актами, але між будь-якими правовими актами взагалі (нормативними, індивідуальними, інтерпретаційними, правозастосовчими) [11, с. 42]. Однак, зрозуміло, що “колізії між будь-якими правовими актами взагалі” цікаві лише з позиції їх конкуренції. Тобто, коли не зрозуміло який з них застосовувати або брати до уваги. Якщо у правовій

¹ Під правовим ідеалом регулювання суспільних відносин, ми розуміємо гармонізацію законодавства, розвиток правових інститутів відповідно до суспільних потреб і т.д.

системі України юридична сила закону, як виду нормативно-правового акту, є найвищою після Конституції держави, то у разі його колізії, наприклад, із діючим декретом Кабінету Міністрів України (“квазізаконом”) виникає серйозне запитання: який акт застосовувати? Адже їх юридична сила рівна.

Сусідська Республіка Білорусь ще у 2000 році вирішила це питання на законодавчому рівні. З прийняттям Закону Республіки Білорусь “Про нормативно-правові акти Республіки Білорусь” № 361-3 від 10 січня 2000 року [12]. Законодавець у статті 10 вказаного закону, визначив юридичну силу нормативно-правових актів держави і тим самим частково стабілізував систему законодавства від конкуренції законів і “квазізаконів”.

Отже, для часткового усунення неузгодженостей в системі права держави, важливо прийняти закон України “Про нормативно-правові акти”. Набуття чинності вказаним законом, зокрема, дозволило б створити правові умови для системного й однакового формування всієї національної системи законодавства, забезпечити високий рівень діяльності з опрацювання проектів нормативно-правових актів, залучення до нормотворчого процесу представників юридичної науки і практиків.

Підводячи підсумки, варто зауважити, що ми спробували показати авторську позицію на одну із причин виникнення юридичних колізій – “квазізакони”. Давши визначення поняттю “квазізакон” традиційно вкажемо, що “правові поняття не можуть оцінюватися з точки зору їх істинності чи хибності, “правильності” і “неправильності” [6, с. 15]. Визначаючи зміст нового поняття, можна посіяти наукове зерно для подальших філософсько-правових роздумів.

Використані джерела:

1. Official Journal of the European Union, 1998. – L 49. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eur-lex.europa.eu.;>
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і глов. ред. Вт. Т. Бусел. – К. : ВТФ Перун, 2007. – 1736 с.
3. Скакун О. Ф. Теорія права і держави : підручник. – К. : Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2009, 520 с.
4. Тихомиров Ю. Юридическая коллизия, власть и правопорядок / Ю. А. Тихомиров // Государство и право. – 1994. – № 1. – С. 3-11.
5. Перевалов В. Д. Теория государства и права : учебник. – М. : Юрайт, 2008. – 580 с.;
6. Мірошниченко А. М. Колізії в правовому регулюванні земельних відносин в Україні. – 2-ге вид., перероб. і допов. – К. : Алерта ; КНТ; ЦУЛ, 2010. – 270 с.
7. Ющик О. І. Теоретичні проблеми законодавчого процесу : автореф. дис. – К., 2005. – 42 с.
8. Лилак Д. Д. “Квазізакони” в системі законодавства України / Д. Д. Лилак // Вісник господарського судочинства. – 2001. – № 2. – С. 144-147.
9. Якусик Д. В. “Квazi-закони” в системі джерел права України / Д. В. Якусик // Сьомі юридичні читання: матеріали Міжнародної наукової конференції 19-20 травня 2011 року. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. – С. 290-291.
10. Черданцев А. Ф. Толкование права и договора : учеб. пособие для вузов. – М. : Юнити-Дана, 2003. – 381 с.
11. Лилак Д. Д. Проблеми колізій у законодавстві України (теорія і практика) : дис. ... к.ю.н. : 12.00.01. – К. : Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2004. – 175 с.
12. Закон Республіки Беларусь “О нормативно-правовых актах Республики Беларусь” № 361-3 от 10 января 2000 г. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.pravo.by/main.aspx?guid=3871&p0=h10000361&p2={NRPA}>

Якусик Д. В. “Квазизакони” как одна из причин возникновения юридических коллизий.

Анализируется одна из актуальных и наиболее острых проблем современной законодательной системы – проблема юридических коллизий. С позиций философии права и системного анализа юридическая коллизия рассматривается как проблемное явление, которое нарушает нормальное функционирование системы нормативных правовых актов в системе права. Особенное внимание уделено определению понятий юридической коллизии и “квазизакон”. В научном исследовании отображены причины возникновения юридических коллизий через новый юридический феномен – “квазизакон”.

Ключевые слова: “квазизакон”, коллизия, юридическая коллизия, нормативно-правовой акт, система права.

Yakusik D. “Quasilaws” as one of reasons of origin of legal collisions.

The article is devoted to analysis one of the most actual and pointed problems of contemporary legislation system – the problem of legal collisions. From position legal philosophy and system analysis the legal collision is considered to be a problem phenomenon breaking a normal function of legislation acts system in legal system. Definition of the legal collision and “quasilaw” is given special attention. In scientific research reasons of origin of legal collisions are represented through the new legal phenomenon – “quasilaw”.

Keywords: “quasilaw”, collision, legal collision, normatively-legal act, legal system.

КАНОНІЧНЕ ПРАВО

УДК 94+172.3(477)“18/19”

Андрусишин Б. І., Бондаренко В. Д.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

ДЕРЖАВНО-ЦЕРКОВНІ СТОСУНКИ В УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ ПІД ЗНАКОМ КРІПОСНОГО ПРАВА (20-і рр. XVIII – середина XIX ст.ст.)

Автори розкривають особливості державно-церковних стосунків в українських землях з 20-х рр. XVIII ст. до середини XIX ст., перетворення Церкви в Російській імперії у знаряддя державного управління.

Ключові слова: “Святіший Український Синод”, Російська імперія, Феофан Прокопович, Українська Греко-Католицька Церква, Київська митрополія, Православна Церква, Римо-Католицька Церква, Галицька митрополія, державно-церковні стосунки.

Питання державно-церковних відносин, перетворення Православної Церкви у знаряддя державного управління у синодальний період часів кріпосного права у Російській імперії, становищу Римо-Католицької та Греко-Католицької церков після поділів Речі Посполитої, торкалися як вітчизняні, так і зарубіжні дослідники, серед яких слід назвати І. Власовського, М. Грушевського, В. Липинського, О. Лотоцького, Н. Нікольського, Н. Стоколос, П. Шкраб'юка, Б. Боцюрківа, І. Ісіченка, Л. Тимошенка, М. Обушного, О. Шуби, В. Ульяновського, І. Огієнка, Д. Дорошенка, О. Крижанівського, Д. Стеновика, Ю. Федоріва, С. Мудрого та ін. Незважаючи на численні праці, у яких висвітлена історія християнських церков на українських землях зазначеного періоду, багато аспектів проблеми висвітлені фрагментарно, або взагалі